

Faludi Ferenc (1704-1779)

„Ha az írókat nem műveik nagyságával mérnék, hanem azzal, hogy a nyelvben mit vittek végbe: Faludi Ferencnél aligha volna két-három nagyobb írónk” — írta Németh László *Költők prózája* című tanulmányában. Az elmúlt két évszázadban tudósaink és íróink: Révai Miklós, Rajniss Ferenc, Batsányi János, Toldy Ferenc, Horváth János, Gyárfás Tihamér, Géfin Gyula, Németh László, Szauder József, Tarnai Andor és Szörényi László igyekeztek a nemzet emlékezetében megtartani.

Faludi a mi tizenharmadik századunk egyik legkiemelkedőbb alakja. Ez az igazságtalanul, helytelen irodalomszemlélet alapján „nemzetietlennek” bélyegzett kor a magyar szellemi élet ébredésének az ideje volt. Nem annyira a nagy, kimagasló eredmények, hanem a tudomány különböző területein történt kezdeményezések tették jelentőssé kultúrhistóriánkban. A XVIII. századi egyéni vállalkozások, kicsi műhelyek munkája nélkül soha sem születhettek volna meg XIX. századunk ragyogó eredményei. Faludi Ferenc tipikus alakja volt a „laicizálódó egyházi értelmiségnek”: „Mindenikük megmaradt, vallásos embernek haláláig, mindenik a barokk társadalom levegőjét szíta, százada fiaként mindegyik nagy gyűjtő; de mindenikben megvan az a türelmes, pallérozott, mértéktartó és emberséges szín, mely a magyar felvilágosodást az angolhoz teszi némileg hasonlóvá” (Németh László).

Apai ősei: a Faludiak, és az anyai ősei: a Radosticsok Vas megyei nemesek voltak. A kuruc—labanc harcok idején az író édesapja a Batthyányakkal a király oldalán harcolt, míg édesanyja rokonsága Rákóczi Ferenc lobogója alatt vítezkedett.

Faludi Ferenc 1704. március 25-én született Németújvárott. Gyermekeivel jobbara testvérével együtt anyai felügyelet mellett Körmenten töltötte. A Batthyányak távolabbi birtokain tisztartóként dolgozó édesapja az év nagy részét kénytelen volt családjától távol tölteni.

Középiskolai tanulmányait a kőszegi és a soproni jezsuita kollégiumban végezte. 1720 őszén már jezsuita novícius Bécsben. 1722—1725 között a grazi egyetemen bölcséleti tanulmányokat folytatott. Ott doktorátust is szerzett — egyszerre avatták doktorrá Amadé Lászlóval. Mint magiszter a pozsonyi és a pécsi gimnáziumban tanított. 1729-ben matematikát, majd a következő három évben teológiát hallgatott a bécsi egyetemen. Pappászentelése után — 1734-ben — tartományfőnöke a budai vízivárosi Szent Anna-templomba helyezte ünnepi szónoknak és segédlelkésznek. A következő őszön már Besztercebányán volt, hogy a jezsuita rendben kötelező, úgynevezett „harmadik próbáció”-t elvégezze. Átlagon felüli tehetségének, műveltségének felismerését mutatja, hogy Besztercebányáról a bécsi egyetemre került filozófia tanárnak s ugyanakkor a Pázmáneum lelkiigazgatója volt. Majd a grazi egyetemen tanított ugyancsak filozófiát két éven át. 1739—1740-ben már a linzi főiskola matematika tanára volt. 1740 őszén P. Retz Ferenc a jezsuita rend generálisa Rómába rendelte Faludit, hogy a Szent Péter-bazilikában a magyar zarándokok gyóntatója legyen. Öt évi római tartózkodás után hazakerült Nagyszombatba. Majd a friss alapítású bécsi Theresianumban a Habsburg-területekről származó nemes ifjaknak jogot tanított. 1747—1750 között a nagyszombati egyetemi nyomda igazgatója volt. Harminc év után egykori diákvárosában, Kőszegen lett a kollégium rektora. 1753—1773 között két év megszakítással (1757—1759: Pécs) Pozsonyban élt. Volt ezalatt gimnáziumi igazgató, könyvtáros és könyvcenzor. A jezsuita rend eltörlése idején, 1773-ban Faludi Ferenc már hetvenedik évében járt. Személyes döntése alapján Rohoncra vonult vissza. Magára maradt öregek részére alapított otthonban volt önálló lakása. A helytartótanács évenként 300 forint nyugdíjat utalt ki számára. Rohoncon is halt meg 1779. december 18-án, és 19-én temették el a plébániatemplom kriptájába.

Az életrajzi adatok csupán „térképjelei” Faludi ritka ívelésű, gazdag szellemű pályájának. A család, a jezsuita rend és Róma voltak életének meghatározói.

Körmend és Kőszeg adott otthont a gyermek Faludinak. A család, a kisvárosi élet emberközelsége maradandó élményeket nyújtott ember-, nyelv- és tájismeretben az öntudatra ébredő gyermekléleknek. Mikor gyűjtötte volna kései lírájában megénekelte „népi” élményeit, ha nem eszmélődő éveiben? Vas megye történelmi tájain, legendás várak tövében tudatosodott a kisdíákban családjának, nemzetének múltja. Anyanyelve meggyökereztetése és megerősödése nem várt nála sem iskolás korra. Gazdag anyanyelvi tudással került a vegyes nyelvű Kőszegre.

Kőszeget éppen az utóbbi ötven esztendő története tette magyar érzésűvé. 1647-ben került vissza Magyarországhoz. Tíz esztendő múlva, 1657-ben, mikor anyagi nyomást gyakoroltak a városra, feleletként a lakosság elhatározta, hogy ezentúl a város jegyzőkönyveit magyarul írják. A megszállást a nemzetek mindenkör megszállásnak érezték és érzekenyebbé válnak nemzeti létük veszélyeire, erősödik bennük fenyegetettségük arányában nemzeti tudatuk. Így volt ez Kőszeg esetében is. Éppen ezért nem véletlen, hogy a vár ura, Széchy Péter a Wesselényi-féle összeesküvés gyanúsítottja volt, és itt talált menedéket a nádor özvegye is. — A város jelentős része kereste az együttműködés útjait a kurucokkal. Egy ideig a kurucoké volt Kőszeg. Bezerédy Imre ezredesnek kedvelt tartózkodási helye volt a város.

A kőszegi és a soproni jezsuita kollégiumban másfél százados tanulmányi rend szerint folyt az oktató-nevelő munka. A tananyag korszerűtlenségét, hiányosságait valószínűleg maguk a tanárok is érezték. Minden egyes fiatal jezsuita egy-egy családi otthon, egy-egy mikrotársadalom szellemét hozta magával. A még oly kemény rendi fegyelem és erősen sugallt szellemi egyöntettség sem szüntethette meg a fiatal magiszterek személyiségét. Ha a fiatalságra jellemző tudátszomj, nyitottság és tájékozódási szenvedély megfelelő bátorsággal párosult, akkor nem egy fiatal jezsuita egy-egy tudományág úttörőjévé vagy akár mesterévé válhatott a XVIII. század folyamán.

Faludi bölcséleti és hittudományi tanulmányai során Grazban és Bécsben ugyanazt tanulta, amit az előző korosztályok is tanultak, mint jezsuita növendékek, Európában vagy akár Dél-Amerikában. Éppen ezért Faludi szellemi fejlődésének útját kutatva túl kell néznünk az előírt tananyagot. Egy-egy tanár szuggesztív hatása, órán kívüli tájékoztatása „a világ dolgairól”, továbbá a könyvek újat mondó világa lehettek eligazítói az akkor tájékozódni kívánó fiataloknak.

A Magyar Irodalmi Lexikon Faludiról, mint költőről, moralistáról, prózaíróról, fordítóról, a későbarokk s a rokokó kiemelkedő művészeről tájékoztat, akit „anyanyelvének nosztalgikus szeretete, növekvő világ- és irodalomismerete, valamint a vallásos barokk erkölcsnek libertinizmus elleni védelme” formált magyar íróvá. Egy bizonyos, hogy a jezsuita tanulmányi rend a felsorolt „foglalkozások”, vállalkozások egyikére sem készítette fel Faludit; talán egyiknek-másiknak meg-alapozásához nyújthatott segítséget.

A magyar nyelv művelése az osztrák provinciában Pázmánytól kapott öröksége volt mindenkör a magyar jezsuitáknak. Általánosan elfogadott tény volt, hogy az anyanyelv elengedhetetlen eszköze a lelkipásztori munkának. Így a magyaroknak ez a törekvése nem ébresztett gyanút a Habsburg-ház iránt messzemenően lojális osztrák jezsuita előjárókban. Faludinál megváltozott az anyanyelv szerepe. Feladatában, célkitűzésében túlnőtt a vallás körén. Valószínű, hogy „nosztalgikus” anyanyelv-szeretete legértékesebb családi öröksége volt. Természetesen sokan indultak el a XVIII. században is hasonló gazdagságú nyelvi örökséggel az iskolák felé, anélkül, hogy nyelv művelőkké váltak volna. A megőrzés, ápolás és művészi fokra emelés már Faludinak személyes érdeme. Az anyanyelv megbecsülése, védelme, mindenkör és minden népnél egyik bizonyítéka a közösségi tudatnak, az összetartozás érzésének. Éppen ezért nem véletlen, hogy a XVIII. század első felében a nemzeti múlt kutatásának lendületes megindulásakor ily hangsúlyt kapott a magyar nyelv művelése. A klasszikus stúdiumok keretében ismerték meg az irodalmi műfajokat, továbbá a klasszikus verselés szabályait. Egyre nagyobb lett az érdeklődés még a jezsuita tanárok között is a francia és az olasz irodalom iránt. Faludi Ferenc irodalom iránti érdeklődésének ihlető erőit aligha találhatjuk meg a rend keretein belül. Kaprinai István és a kassai jezsuita kollégium néhány tagja figyelt fel egyedül francia példákra az „irodalomban” történő új törekvésekre, változásokra. Faludi ifjúsága idején német hatást sem

igen feltételezhetünk. Az osztrák irodalom maga sem volt erős, példát adó állapotban. A császárváros, Bécs, abban az időben az itáliai muzsika, művészet és irodalom csodálója volt. Az osztrák értelmiségiek előtt Pietro Metastasionak, Apostolo Zenónak óriási szellemi tekintélye volt. Az egyháziak szemében, a jezsuiták támadásai közepette is, a modenai pap-könyvtáros A. L. Muratori az új teológiai és tudományos szemlélet megtestesítője volt. Az olasz nyelv ismerete a XVIII. század első felében Bécsben általános: nemcsak a „poeta caesarei”-t, de a „poeti italiani” írásait is élvezték széles körben. Maga Metastasio tudósít bennünket, hogy az alatt az ötven év alatt, melyet Bécsben töltött, csupán ötven szót tanult meg németül, mert a bécsi tanult emberek beszéltek, vagy legalábbis értettek olaszul.

Feltételezhetjük, hogy Faludiban már tanulmányi évei során felébredt az olasz irodalom iránti érdeklődés. Élvezve s csodálva a hazai írónál nem tapasztalt gondolat-, érzés- és formavilágot, rá kellett döbennie, hogy a „lingua paterna” mit rejt el előle, és anyanyelve, a magyar, milyen elmaradott állapotban van. Így válhatott az olasz nyelv ébresztőjévé Faludi Ferenc irodalmi munkásságának, mind a magyar nyelv művelése terén, mind pedig a magyar költészetben. — Maga írta az *Udvari ember* előszavában: „A mi a stílus illeti, ha olly cifrán nem trágyáztam, a mint hazámnak kényesei szeretnék, vagyon kis mentségem: *ifjantan kezdettem, távol bújdosva irdogáltam jobb részt és csak pihenő órákkor.*” (Kiem. H. Gy.) — Nemigen számolhatott azzal a lehetőséggel, hogy egy eléggé rendi diszpozíció következtében közvetlenül megismerheti Itáliát és Róma szellemi életét.

Ismeretlen előttünk, hogy milyen szempontok vezették a rend vezetőségét, amikor a római Szent Péter-bazilika magyar gyóntatójának kiválasztották. Az bizonyos, hogy a negyvenéves Faludi a megbízatásával járó kötelességek vállalása mellett egyéni tervekkel indult útnak. Feltétlenül tudomása volt arról, hogy Itáliában általában, de a katolikus egyház központjában, Rómában különösen, nyitottabb, az európai szellemi áramlatok iránt érzékenyebb, az új tudományokkal szemben kevésbé gyanakvó, még a hittudományban is korszerűbb törekvések élnek.

A barokk kultúrának a Habsburg-területeken tapasztalható megmerevedése ott soha sem következett be. A humanista örökség elleni, vallásos köntösbe öltöztetett támadások erőtlenebbek voltak a sajátos politikai és társadalmi viszonyok következtében.

Faludi Rómába érkezése előtti hónapokban választották meg pápává Prospero Lambertini hatvanöt éves bolognai bíboros-érseket, XIV. Benedek néven. Az addig is nagy tudományos tekintéllyel bíró kánonjogász pápaként is méltó reprezentánsa maradt az akkori itáliai szellemi, művészeti és tudományos életnek. Mindent megtett azért, hogy a tudományágak megszabaduljanak az „alkalmazott” jellegüktől és megfelelően a korszerű tudományos igényeknek, megálljanak a maguk lábán. Erkölcsi tekintélyével támogatta új teológiai stúdiumok, mint a patrisztika, a liturgia stb. megszületését. Támogatta a természettudományi kutatásokat. Egyértelműen kiállt A. L. Muratori mellett.

Faludinak hamarosan tapasztalnia kellett, hogy a rendje által képviselt teológián, makacsul konzervált tanulmányi renden, tudomány szemléleten, iskola-politikán túlhaladt már az idő. A nagy tekintélyű jezsuita intézményekben különböző nemzethez tartozó tudósok nézeteivel, állásfoglalásaival ismerkedhetett meg. Baráti köréről, személyes kapcsolatairól keveset tudunk. Pár nevet ismerünk csak Omniáriumnak, lapjairól: C. Noceti, aki a domonkosokkal folytatott erkölcstani vitákban a jezsuiták vezéralakja volt, G. Lagomarsini nyelvész, irodalomtudós, a Collegium Romanumban a görög nyelv és irodalom tanára, G. C. Cordara történész, drámaírással is kísérletező neves szatíraíró és az Európa-szerte ismert, Párizsban és Londonban kitüntetett horvát természettudós és filozófus R. Boskovic. Őt Faludi latin versben is köszöntötte. Joggal következtethetünk arra, hogy az ugyancsak közép-európai és korban is hozzá hasonló tudós állt hozzá lelkiileg, szellemileg a legközelebb.

Faludi római éveinek történetéről, éppen az írói pálya kibontakozása szempontjából rendkívül sokatmondó és hiteles forrás áll rendelkezésünkre, az író jegyzetfüzete, az úgynevezett Omniárium. Szauder József megállapítása szerint az

Omniárium Faludi „élményeinek hű tükre, és nemcsak műveltségi körének regisztrálója, hanem műveltségét is oly módon tükrözi, hogy ennek rugalmas voltát, a fejlődésre kész életszerűséget mutatja meg elsősorban.”

Faludi két kortárs olasz író munkásságával ismerkedett meg: Chiariéval és Goldoniéval. Pietro Chiari, a bresciai származású pap írt versesdrámákat, kritikákat, majd regényeket. Egész életében a színházi világ rabja volt. Goldoni már gyermekkorában írni kezdett. Az olasz dráma elmaradottságát látva annak megújítására vállalkozott. Élénken érdeklődött a népelet iránt! Faludi már sikeres drámaíróként ismerte meg nevét. Goldoni sikereinek delelőjét Faludi már Magyarországról kísérte figyelemmel. Pozsonyi éveiben megszerezte az újabb Goldoni-dramákat. Ismerte a „*commedia dell'arte*” körüli küzdelmeket. Chiariban példát látott arra, hogy a pápi hivatás nem zárja ki a szépirodalom művelését. Goldonitól elsősorban esztétikai ismereteket tanulhatott.

Faludi írói vállalkozásának első eredményeit hamarosan nyomtatásban ismerhették meg a magyar olvasók. De kibontakozására, beteljesedésére egyéni életkörülményei, a hazai társadalmi, politikai, nem utolsósorban az egyházpolitikai viszonyok s a magyar irodalmi élet elmaradottsága közepette csak jó negyedszázad múlva került sor. 1748-ban jelent meg a *Nemes ember* és a *Nemes asszony*. Az angol Darell művét olaszból fordította Faludi. A munka sikerét bizonyítja, hogy Nagyszombat után, 1749-ben Budán jelent meg második kiadásban. — 1750-ben adta ki a spanyol B. Gracian híres munkájának első részét — németből fordítva — az *Udvari ember* címen.

A drámák iránti érdeklődésének jele két, olaszból való fordítása. Római barátja G. Cordara *Caesar Aegyptus földjén Alexandriában*. Bemutatták Nagyszombat közelében Fejéregyházán, 1749-ben. Majd, ismeretlen szerzőtől, a *Constantinus Porphyrogenitus* című iskoladrámát, melyet már 1750-ben bemutattak Nagyszombatban, és 1754-ben Egerben „Kaprinai István vezérlete alatt”. J. Dacell művének harmadik része, a *Nemes Úrfi 1770-ben* jelent meg. Ugyanebben az évben látott napvilágot a Pray György által felfedezett *Halotti beszéd*, Sajnovich János: *Demonstratio idioma Ungarorum et Lapponum idem esse* című művében Faludi Ferenc fordításában, átírásában.

1771 az *Udvari ember* második és harmadik részének megjelenési éve. — 1773-ban adták ki Pozsonyban a *Szent ember* című munkáját — eredeti műre való utalás nélkül. Így: „Szent ember, vagyis szent életre vezérlő Istenes oktatások. Írta Faludi Ferencz.”

Már rohonci magányában fejezte be a *Bölds ember*-t, mely Pozsonyban jelent meg 1778-ban. — Posztumusz műként került nyomdába, Révai Miklós gondozásában, a *Téli éjtszakák* című munkája.

Verseit a magyar olvasók nyomtatásban csak 1786-ban ismerhették meg.

Faludi nevét költői munkássága őrizte meg az irodalmi köztudatban. Tévedés lenne azonban fordítói tevékenységét periferikusnak tekinteni. A fordítói munka már önmagában is azt jelzi, hogy a fiatal Faludi nemcsak élvezője, befogadója akart lenni az irodalomnak, hanem cselekvő részese, művelője. A XVIII. század első felében számos esetben tollat ragadtak stíluskészséggel megáldott emberek, hogy nehéz, fáradságos munkával az értékesnek megismert művet nemzetük nyelvén közkincsé tegyék. Egyre általánosabb lett az igény, hogy az ismereteket olyanok közé is elvigyék, akik csak anyanyelvükön kapcsolódhattak bele az egyetemes emberi kultúra világába. — Az irodalmi érdeklődésű, tanult emberek megdöbbenve tapasztalták, hogy az általános latin nyelvhasználat miatt anyanyelvük mennyire csiszolatlan, fejletlen.

Faludi előszavai egyértelműen megvilágítják szándékát. „Amit írtam, azért írtam, hogy messze bujdosásimban ki ne kopnék nyelvünkből, példát adnék sok heverő pennának...” majd másutt: „...a fordítói munkában sok nehézség van ...akadémikus, szeges munka, az idegen nemzetnek nyelve írását, és annak tulajdonát, szakasztott úgy magyarosan ejteni.” (Kiem. H. Gy.)

Faludi a fordítói munkát ezek szerint nem egyéni kedvtelésnek tekinti, hanem korszerű társadalmi igénynek. Ugyanakkor szerényen érzékelteti, hogy vállalkozása mennyire „labor”: izzadságos munka! Közél négy évtizeden át nem adta fel. A húszéves törés sejteti, hogy korszerű, egyéni úttörő munkájához a rendi előjáróitól támogatást nemigen kapott. Talán ebben kell magyarozatát keres-

nünk, hogy csak valláserkölcsei tartalmú művekkel foglalkozott. Némi igazolást találhatunk egykori rendtársa, Paitner Mihály jellemzésében: „...gyűlölte a munkátlanságot és aggályos lélek volt.” Faludi Ferenc, annyi kortársával együtt, a fordítandó művet, mai szemmel, meghökkentően szabadon kezelte. Elhagyás, betoldás más művekből és egyéni vélemények kifejtése megszokott volt. Így Faludinak alkalmra nyílt egyéni véleménye, ízlése kifejtésére anélkül, hogy az eredeti mű kockázatával jelent volna meg a nyilvánosság és nem utolsó sorban a rendi cenzúra előtt.

Munkássága első szakaszában Faludi látta, hogy a könyveknek meg kell nyernie a szűk körű, többségében nemesi olvasóréteg jóindulatát, bizalmát. A jövőre tekintő szemmel igyekezett korszerű vallásos magatartást sugallni: hogyan lehet a világban tapasztalható, feltartóztathatatlan változások közepette a keresztény erkölcsöt megőrizni.

Húsz esztendeig (1750—1770) Faludinak egyetlen sor írása sem jelent meg. Írói munkássága megtorpanásának okairól, körülményeiről, egyelőre, semmit sem tudunk. — A hetvenes években kiadott könyvek beszédesen jelzik, hogy az idő nem múlt el nyomtalanul Faludi Ferenc felett sem. Az 1773-ban keltezett előszóban a megszólított, a címzett már nem a „magyar nemesség”, nem a „magyar dámák”, sem a „magyar úrfiak”, hanem a „keresztény olvasó”. Faludi ki is mondja félreérthetetlenül: „minden rendeknek és válogatás nélkül minden személynek szól”. Megkeményedett, kritikussá vált a hangja: „Drága főrend és nemesség! mi vagy te az istenes jó erkölcs nélkül? Tekintetes, látszatos példája, sőt ösztöne sokféle nem jönnek! Reád bámul s utánnad rándul a tudatlan nép, megütközik: ajtad sok gyarló, gyenge elme, hozzád szabja életét udvarod, téged követ, a te példáddal bátorodik magzatod a tilalmasra. Mely hosszú és nehéz léssen számadásod!”

A Rohoncon elkészült (1776) és 1778-ban megjelent *Bölds ember* az angol Robert Dodsley (1703—1764) munkája, a *The Economy of Human Life* (Az emberi élet ökonómiaja) alapján készült. E mű igen népszerű volt akkor Európában. Hazánkban is Faludi előtt a piarista Horányi Elek is lefordította. Az utóbbi szó szerinti fordításával szemben Faludi sokkal szabadabban bánt az eredeti, németből fordított szöveggel.

A *Téli éjszakák* című posztumusz mű ugyancsak Faludi irodalomszemléletének változását jelzi. Élete vége felé „egyenest a korábban tagadott román, a regevényes elbeszélés területére lép át”. A beszélgetések témái a megváltozott élet tényeivel és problémáival foglalkoznak. Az író látja, hogy megváltozott az emberek életérzése. Új életörömöknek hódolnak, és a „merész észjárás” is egyre gyakoribb. A szelíd Faludi az élettapasztalt ember bölcsességével és reá jellemző nyitottsággal keresi a megvalósítható utat. Teljesen idegen tőle a merev, elutasító magatartás. Rendkívüli mértéktartásával eléri, hogy az olvasó nem érez semmiféle térítési törekvést, hanem szórakoztató olvasmány keretében kap eligazítást mindennapi élete jobbitására. Faludi prózai munkái nem sokáig számíthattak az olvasók érdeklődésére. Mégsem vesztek el a feledés homályában, mint annyi más XVIII. századi fordítás vagy eredeti munka. Műveit prózájának nyelve őrizte meg és őrzi meg a jövőben is az irodalmi tudatban.

Faludi nyelvművelése világi ihletésű. Világirodalmi ismereteinek tükrében ismerte fel az önmagára és a magyar írókra váró feladatokat. Nem csupán folytatója volt a Pázmány-i hagyományoknak! Elégedetlen volt a gyermekkorából magával hozott és megőrzött nyelvi örökséggel. Egyszerre tanulmányozta a magyar próza legjobb hagyományait és a nép nyelvét. „...el szokott volt a köznép és cseléd közé járogatni, csak avégett, hogy őket szabadabb beszédre felbátorítván, igazabban kitanulhassa a tulajdonabb magyar szövejtéseket. Amiket észrevett, azután fel is szokta nagy gondalal írogatni” — tudósít bennünket Révai Miklós. Így született meg a „magyar közmondások”, „szépen összeillő vezetékszők” és „szép magyarázatok” című gyűjtése. Mércéjét, igényeit az európai irodalomban szerzett tapasztalatai, onnan gyökerező ízlésvilága határozta meg. A maga korában e törekvéseivel igen magányos volt nemcsak a magyar társadalomban, de a magyar írók között is.

A nemzeti nyelv művelése már Mária Terézia korában is a felvilágosodás eszmevilágának volt a közvetkezménye. A művelődés széles körű terjesztésének a gondolata megkövetelte, hogy „az elfogultságot, értelmi sötétséget” a nemzeti

nyelv segítségével oszlassák el. — Amikor Faludi a nemzeti nyelv művelésének útjára lépett, akkor többé-kevésbé tudatosan társadalmi, politikai hagyományok és érdekek harcába keveredett.

Eddig tudatosan nem használtuk a lassan közhellyé váló „átmeneti” jelzőt Faludi Ferenc személyével és korával kapcsolatban, de prózájának nyelvéről szólnán mellőzhetetlen a megállapítás: „Két korszak határán: az utolsó régi és az első modern” (Szörényi László). Természete és környezete megmagyarázza, hogy óvatosan járt a megújítás útján. „Új szót nemigen gyárt, inkább képzéssel, összetétellel, de főleg stilisztikai értékekkel gyarapítja a szó- és formakincset” állapította meg Horváth János. Németh László a magyar nyelv „hatalmas gyűjtőjét és botanikusát” látta benne. — „Szereti a szentenciás tömörséget. Tudatosan támaszkodik az egykorú népnyelvre, melyet választékosan használ fel s mindig ügyel a prózaritmusra, a magyaros hangsúlyrendszerre” (Szauder József).

Faludi alapján véve vallásos irodalmat művelt. Választott műfajának, prózájának nyelve meg is felelt. A korigénynek megfelelő regény műfaját érintő munkájának, a *Téli éjszakáknak* a nyelve jelzi is a Faludi tehetségéből ki nem bontakozott lehetőséget. De ugyanakkor meg is magyarázza, hogy miért nem lett ez a nyelv tápláléka a könnyebb társadalmi nyelvet és modort kívánó műfajoknak.

Faludinak nem egészen félszáz költeménye maradt reánk. Halála után hét esztendővel jelent meg először nyomtatásban. Addig kézzel írt példányokban terjedt és vált közismertté. Elterjedtsége azt mutatja, hogy érdeklődéssel olvasták. Társadalmi igényt elégitett ki. — A kiadás késésének oka ismeretlen. Csupán feltételezésekre vagyunk utalva. Lehetséges, hogy a rendi vezetés kiadási elveivel, szokásaival ellenkezett ilyen tartalmú költemények megjelenítése. Az író munkásságának húszéves „csendje” felveti a kérdést: vajon a jezsuita előjárók nem tekintették-e gyanakvással Faludi szokatlanul új vállalkozását, előzmény nélküli irodalmi céljait? De az is lehet, hogy maga a költő óvakodott, helyzetének ismeretében, a versei kinyomatásától.

Az 1853-as kiadásban (*Faludi Ferenc minden munkái*) Toldy Ferenc Faludi „verses költeményei”-t felosztotta: „világi dalok”-ra, „vallásos énekek”-re, „vegyes költemények”-re és „pásztori költemények”-re. Az olvasónak az első megjelölést az okozza, hogy a jezsuita papköltő verseinek csupán egy tizede vallásos jellegű! Ezek közül is három alkalmi költemény. Egy közülük máig is ismert: *A Feszülethez*; a „Szüzek, ifjak, sírjátok!” kezdetű.

A „világi dalok” cím alatt közreadott negyedszáz költemény szerzett nevet Faludinak. Ma már csak két-három verse mondható ismertnek: *A kiszító úrfi éneke* a maga *A kisasszonyfelelete* című párjával és *A forgandó szerencse*.

Ha a versei a közönség körében lassan feledésbe is merültek, irodalomtörténészek, írók és költők időről időre felfedezik a költő Faludit. A legutóbbi időben Weöres Sándor, európai hírű, szigorú mércéjű költőnk hívta fel a figyelmet Faludi Ferenc jelentőségére a magyar líra történetében. Faludi „igazi eredménye kis füzetnyi verse. Vele végződik a nehézkes, nemes, régi magyar költészet, és vele kezdődik a hajlékony, civilizált új hangzás. Minden későbbi magyar verselés az ő közvetett, öntudatlan neveltje napjainkig” (Weöres Sándor). Filológiai pontossággal mutatja be Faludi egy-egy költeménye formájának felbukkanását Vörösmarty, Kisfaludy Sándor, majd Babits Mihály lírájában.

Eklogái bármennyire is antik mederben folynak, formájuk magyar felelő tizenkettes. Külföldi minta után készült pásztor-költeményeit a magyar valóság-hoz közelítette: „nemcsak igaz pásztorok, hanem még magyar igaz pásztorok járnak a magyar mezőt s magyar erdőt”. Dalaiban a népdalokban felismert versidomot igyekezett következetesen megvalósítani, mégsem népdalutánzatok.

A „legkorszerűbb” rokokó versei (*Tündérkert*, *A tavasz*, *Phyllis*, *Nincsen neve*) sem utánzatok csupán, sajátos jelleget ad mind a nyelvben, mind a formában kifejezésre jutó rokokó népiesség. Faludi bátran nyúlt a nyugati időmértékes verseléshez. Lelkében ott élt még a nép körében közvetlen tapasztalatából ismert ritmus és szókincs. „Verseit magyar ritmusra írja — állapította meg Horváth János —, de a rímeket és strófaszerveket olasz és francia képletekkel frissíti és figyelmeztet az új lehetőségekre.”

Németh Lászlót Faludi költeményei már Csokonaira emlékeztetik: „Éppolyan zenei, tökéletes, olaszos és sok nedvvel magyar.” Megfigyelve Faludi bátor vállalkozását, kísérletezését, hogy a magyar tagoló verset meg nem tagadva, azt valamiképpen egyeztesse a „nyugaton tanult zenével” kimondja: „Faludi formateremtő lángész.”

Faludinak az irodalom területére korlátozódó munkássága igazában előzmény nélküli. Megértése, helyes értékelése széles körű eszmetörténeti vizsgálódást, elemzést igényel.

A legutóbbi évtizedek hazai kutatásai megállapították: „A barokk utolsó periódusában a tudományos és kulturális törekvések legfőbb letéteményese a laicizálódó egyházi értelmiség lett” (Tarnai Andor). A tudományokkal foglalkozó egyháziak soraiban még a régihez, a barokk kultúrához legmakacsabban ragaszkodó jezsuita rend tagjai is megtalálhatók. Elvetvén az „alkalmazottság” elvét a társadalom- és a természettudomány számos új szakterületén nem csupán kezdeményezők, de jelentős alkotók is voltak. Faludi kortársai közül: Hell Miksa és Weisz Ferenc a csillagászatban, Bertalanffy Pál a földrajzban, Jaszlinszky András és Makó Pál a matematikában, Kaprinai István az irodalomtörténetben és a történelmi források gyűjtésében, Sajnovich János a nyelvtudományban, Schönwisner István a régészetben, Timon Sámuel, Palma Károly, Pray György, Katona István és Wagner Károly a történettudományban alkottak maradandót.

Az úgynevezett laicizálódási folyamat semmiképpen sem volt sajátos magyar jelenség. Sőt! A magyar egyháziak arról értesültek, hogy Európa legkülönbözőbb tájain kiváló szellemű papok, nem egy esetben egész szerzetesrendek, mint például a piaristák, a felvilágosodás világszemléletét, műveltség-eszményét igyekeztek összeegyeztetni a maguk katolikus hitével.

Így váltak külföldi példák nyomán, a magyar egyháziak, az utóbbi évtizedekben egyre elfogadottabbá váló terminológia szerint, a „katolikus felvilágosodás” képviselőivé. Így lett Faludi nemcsak „korának legsokoldalúbb írója”, hanem mint „sorsdöntően Európába vezetőnk” a magyar katolikus felvilágosodás nagy tekintélyű és népszerű képviselője.

KORZENSZKY MIKLÓS RICHÁRD

A „Szent ember” és az aszketikus irodalmi hagyomány*

A rohonci szegényházban Faludi Ferenc egy aktív élet évtizedei után megpasztalja saját írásának igazát:

*„Minden ezt kiáltja, nints itt állandóság,
Hirtelen elmúlik minden hatalmasság,
Világot illeti az állhatatlanság,
Egekben lakozik a kívánt boldogság.*

*Oda tehát, Bátsi! oda emelkedjünk,
Onnan Páris' Róma' füstére nézhetünk,
Meg látjuk, mily kitsiny a mi kerek földünk.
Melly kisdud állatok, a kik rajta élünk.”*

(A mulandóságról)

Rohoncra nézhet vissza „Párizs, Róma füstére”: rendjét eltörölték, legtöbb társa egyházmegyei szolgálatba lépett. Ő azonban nem lépett be más egyházmegyébe, „hűséges maradt a Jézus-társasághoz” — írja Géfin Gyula. 1778-ban megjelent utolsó könyvének címe alatt a szavakat írta: „néhai jesuita” (1).

*Elhangzott a Faludi Ferenc halálának 200. évfordulójára rendezett tudományos ülészen, Kőszegen.